

ROCK ART RESEARCH INSTITUTE

University of the Witwatersrand, Johannesburg

Bokgabo jwa Mafika jwa Aforika Borwa

Aforika Borwa e na le bokgabo jo bontle go fetisisa jwa mafika mo lefatsheng. Tseo di tumileng go gaisa ke botaki le mekwalo ya mo matlapeng e e dirilweng ke Barwa le Bakgothu. Tseo di sa itsegeng thata fela le tsona di le bothokwa ke setso sa botaki jwa balemi ba Paka ya Tshipi ya (Iron Age) le batlhokomedu ba dikgomo/badisa ba MaKhoekhoen.

Bokgabo jwa Mafika jwa Sesarwa

Botaki le mekwalo ya Sesarwa ya mo matlapeng ke mefuta e e thwaelegileng ya bokgabo jwa mafika mo Aforika Borwa. Botaki jo ka gale bo ka bonwa mo dikagong tseo di dirilweng ka mafika, mo mafelong a a dithabathaba jaaka ho Drakensburg. Mekwalo ya mo matlapeng a matona a a rethefaditsweng ke metsi, le mafika a a tletsetletseng mo mafelong a a sephaphathi, a a logaba jaaka kwa mafelong a Karoo.

Mokwalo wa Sesarwa wa mo matlapeng

Bontsi jwa bokgabo bo bo sa ntseng bo le teng gompieno, ho dirilwe mo dingwageng di le 1000 tse di fetileng, fela bo bongwe ke ba bogologolo go gaisa-Sekao sa botaki jwa bogologolo go gaisa se na le dingwaga di le 27 000. Botaki boo bo dirilwe segolo ka mebala e e serolwane kgotsa e mephitshwa (ochre), le mebala e mengwe ya lefatsho mme ya tshasiwa ka borashe e e boleta e e dirilweng ka diphofa tsa dinonyane le meriri ya diphologolo go fa sekao. Mekwalo mo mafikeng e dirwa ka go sega, go kokotela le go thuba dintshi tsa bogodimo jwa lefika ka letlapa kgotsa ka lefika le lengwe.

Bokgabo jwa Sesarwa ga se rekoto e e bonolo ya seo se neng se dirwa letsatsi le letsatsi, fela ke tlhagiso ya maitemogela a Sesarwa a Sedumedi. Bokgabo boo bo tletse matshwao mme motho o ka se kgone go bo buisa ka mokgwa wa tlwaelo. Moetlo o o tlwaelegileng wa Sesarwa ke mmimo wa maibi (france) kgotsa mmimo wa dingaka tsa setso. Mo mminong o, dingaka tsa setso di nna mo maibing, mmo ba a kanyang fa e le nako e ba yang kwa lefatsheng la mewa ka yona. Fa ba le koo, ba direla baagi ditirwana tse di mmalwa tsa botlhokwa, ba fodisa balwetse, ba laola metsamoa ya diphologolo, ba laola pula, ba etela dikamapa tse di kgakajana kgotsa gape le ntlo ya "modimo". Tsotlhe tseo di diragalang fa, le batho ba ba sa tlwaelegang bao ba rakanang le bona kwa lefatsheng la mewa, di tlhagisiwa le go tlhaloswa mo bokgabong jwa mafika.

Ka gale babini ba mmimo wa maibi wa Sesarwa, ba itemogela go ngangega ga mesifa go go tiholang go obegela kwa pele ga mebele ya bona.

Bokgabo jwa mafika jwa Paka ya Tshipi

Bokgabo jwa mafika jwa Paka ya Tshipi ga bo a tuma jaaka bokgabo jwa mafika jwa Sesarwa. Bo tlhagelela fela mo mafelong a a rileng a Aforika Borwa moo balemi ba paka ya Tshipi ba neng ba thibelega gona, bogolosegolo mo dikarolong tsa bokone-boithaba mo nageng. Bokgabo botlhe bo dirilwe mo dingwageng di le 2000 tse di fetileng. Botaki jwa Paka ya Tshipi bo farologane le ba Sesarwa ba mebalabala, mme bona bo tlhagelela ka mmala o mosweu o o tshasitsweng mo mafikeng. Ka gale botaki Bo bontsi, ka boleele jwa dimitara di le dintsi.

Kwa Porofenseng ya Limpopo, e kete go na le botaki jwa dikarolo di le pedi Go botaki jwa pele jwa diphologolo boo bo amanangwang le ditiro tsa bojale le bogwera, le botaki jwa moragonyana boo bo bonshang Masetelara a kwa Yuropa, ditimela le dikaraki tseo e keteng di ne tsa dirisiwa jaaka boipelaetso jwa sepolotiki.

Botaki jwa diphologolo jwa Paka ya Tshipi boo bo amanag le ditiro tsa bogwera le bojale (initiation)

Botaki jwa Paka ya Tshipi jwa gajaana jwa dikaraki tsa kwa Yuropa le dipitse

Bokgabo jwa badisa mo Mafikeng

Go na le bokgabo jwa mafika jwa boraro jo bo ribolotsweng ga jaana mo Aforika Borwa, me bo tsositse dipuopuo. Bokgabo jo jwa mafika bo ilhalositswe e le bo bo dirilweng ke badisa ba diruiwa ba ntha bao ba ithologetseng mo Aforika Borwa dingwaga di ka nna 2000 tse di fetileng. Setso se, se na le dithulaganyokabiso tsa melamela(methalothalo) eo e takilweng ka menwana mme ya tshaswa mo matlapeng ka mebala kwa ntle ga go latela thulaganyo Epe. Go na gape le digatiso tsa diatla le dikhutlo tseo di dirilweng ka menwana. Setso se, se bonwa kwa dikarolong tsa Limpopo, Foreisitata, le kwa bokone jwa Kapa Botlhaba. Gore ditshwantsho tseo di kaya eng le gore di ne di direhwang, ke kgang e go sa ntseng go ngangisanwa ka yona.

Sekao sa bokgabo jwa mafika jwa badisa boo bo bontshang dithulaganyokabiso tsa methalothalo

Bothhokwa jwa Bokgabo jwa Mafika Jwa Aforika Borwa

Bokgabo jwa mafika mo Aforika Borwa ke lehumo la mongwe le mongwe. Ke letlotlo, motswedi wa go ithuta, motswedi wa lotseno o o ka diriswang mo nakong e telele mme gape jaaka motswedi wa boipelo jwa setšhaba. Ka ntlha ya se, sedirwa sa bokgabo jwa mafika ke karolo ya sekai "coat-of-arms" se sentšhwa ya Aforika Borwa.

Boitshwano

Botaki jwa mafika bo tlhoka tlhokomelo e e tseletseng, mme bo tlhoka gore mongwe le mongwe a bo somarele le go bo sireletsa. Ke motswedi o o ka se ntšhafatsweng. Fa o ka nyelela, gankiila o boa. Tseetswee re thuseng go sireletsa bokgabo jwa mafika ka go:

- Itsise mapodisi fa go na le mongwe yo o ka fitlhelwang a tlhaphologela mo mafikeng kgotsa a dira segopotso mo go gaufi le bokgabo jwa mafika.*
- leka go efoga go tlhola lerole ka gome lerole le kgobokana mo mafikeng mme le sira se se takilweng foo.*
- tlhokomela go re ga o tšware bokgabo jo, le go tlhokomela gore ba bangwe le bona ga ba ba tšware.*

Molao

Bokgabo jwa mafika bo sireleditse ke molao ka tlhago ka ntlha ya fa bo le bothhokwa. Ke tlolomolao go senya, go nyeletsa kgotsa go thuba bokgabo jwa mafika. Fa o bona mongwe a senya bokgabo jo, itsise mapodisi ka seo. Moitho a ka otlhaelwa molato oo madi a kana ka R10,000

Tlhagiso ya sekai se sentšhwa ya Aforika Borwa se na le botaki jwa lefika jaaka ponagalo e e itlhaotseng

Setheo sa Dipatlisiso Tsa Bokgabo jwa Mafika (The Rock Art Research Institute)

Pamitshantse, e rebotswe ke Setheo sa dipatlisiso tsa Bokgabo jwa Mafika, mo Yumibesuthing ya Lejeleputswa jaaka karolo ya porojeke e e tshagetwang ka matlole ke ba ga Ringing Rocks Foundation, kwa Amerika.

Fa o rata go bona tshedimosetso nngwe gape kgotsa o na le ditshwaelo ikgolaganye le roma mo go:

*Rock Art Research Institute
University of the Witwatersrand
Private Bag 3
WITS 2050*

Tel: 011 717 6056

Fax: 011 339 1620

E-mail: enquiries@rockart.wits.ac.za

Website: <http://rockart.wits.ac.za>

ROCK ART RESEARCH INSTITUTE
UNIVERSITY OF THE WITWATERSRAND

Setswana

